

บางระกำเคยเป็นวังระกำมาก่อนหรือ

ผู้เขียนจะขอพาท่านผู้อ่านเที่ยวชมโบราณวัตถุสถานในท้องที่อำเภอหนึ่งของเมืองสองแควหรือพิษณุโลก ซึ่งเป็นอำเภอสุดท้ายหรือตอนสุดท้ายแล้ว อำเภอนี้คือ “บางระกำ” ซึ่งเป็นทั้งชื่ออำเภอและตำบล สำหรับชื่อบางระกำนี้เดิมที่เดิมมีชื่อว่า “วังระกำ” ต่อมาได้เพี้ยนเป็นบางระกำ ที่มีคำว่าระกำอยู่ด้วยคงจะเป็นเพราะว่า แต่เดิมท้องที่แถบนี้คงเป็นท้องที่ที่กั้นดารการเดินทางจากตัวเมืองไปก็ลำบากอย่างยิ่ง จึงเรียกกันว่าวังระกำจนเพี้ยนมาเป็นบางระกำในที่สุด ปัจจุบันนี้มีถนนที่ไม่ค่อยดีนักจากตัวเมืองพิษณุโลกถึงที่ว่าการอำเภอบางระกำ ระยะทางประมาณ ๑๘ กิโลเมตร

สำหรับท้องที่ของอำเภอบางระกำในปัจจุบันนั้นอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของตัวเมืองพิษณุโลก มีอาณาเขตทิศเหนือติดต่อกับอำเภอกงไกรลาศ จังหวัดสุโขทัย ทิศตะวันออกติดต่อกับอำเภอเมืองพิษณุโลก และอำเภอบางกระทุ่ม ทิศใต้ติดต่อกับ

อำเภอสามง่าม จังหวัดพิจิตร ทิศตะวันตกติดต่อกับอำเภอพราน
กระต่าย จังหวัดกำแพงเพชร และอำเภอคีรีมาศ จังหวัดสุโขทัย
ภูมิประเทศของท้องที่อำเภอบางระกำเป็นที่ลุ่ม มีหนอง คลอง บึง
มากมาย ชื่อหมู่บ้านตำบล จึงขึ้นต้นด้วย หนอง บึง และวัง มาก
มายทีเดียว มีแม่น้ำยมไหลผ่านอำเภอบางระกำนี้ ซึ่งเป็นคนละ
แม่น้ำกับที่ไหลผ่านอำเภอเมืองพิษณุโลก อำเภอพรหมพิรามและ
อำเภอบางกระทุ่ม สำหรับที่ว่าการอำเภอตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำยมฟาก
ตะวันออก

ผู้เขียนได้พาท่านผู้อ่านรู้จักกับท้องที่อำเภอบางระกำพอ-
สมควรแล้ว ต่อไปจะพาให้รู้จักกับชื่อตำบล หมู่บ้าน ของอำเภอ
บางระกำซึ่งมี ๗ ตำบล และ ๗๑ หมู่บ้านด้วยกัน ตำบลทั้ง ๗
นั้น คือ บางระกำ ปลักแรด บึงกอก ชุมแสงสงคราม หนอง
กุลา วังอีทก และพันเสา

สำหรับหมู่บ้านซึ่งมีถึง ๗๑ หมู่บ้านนั้น ขึ้นต้นด้วยคำว่า
หนอง มากที่สุด และมีคำว่า *วัง* *คู* และ *บึง* อีกมากน้อยรองลง
มา ที่มีคำนำหน้าว่า *หนอง* นั้นคงเป็นเพราะว่าเป็นหมู่บ้านที่มี
หนองน้ำด้วยนั่นเอง ชื่อหมู่บ้านดังกล่าวผู้เขียนได้รวบรวมมาดังนี้
หนองกุลา หนองบัว หนองขานาง หนองอ้อ หนองยาว หนองแหม
หนองลูกแเอ หนองแหมไค้ หนองกุฬา หนองนา หนองโพลง

หนองบัวสีบาท หนองประจักษ์ หนองตาเขียว หนองมะคัง หนอง-
 เต่าคำ หนองทอง หนองบัวส้มซ่า หนองลม หนองหลุมและ
 หนองหญ้าปล้อง เป็นต้น จะเห็นได้ว่าชื่อหมู่บ้านที่มีคำว่าหนองนำ
 หน้านั้นมีมาก และชื่อแปลกๆ ที่เดียว ส่วนที่มีคำว่า *วัง* นำหน้า
 ก็มักเป็นหมู่บ้านที่ตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำ และมักเป็นแม่น้ำที่โค้งเป็น
 วัง เช่น วังอีทก วังเป็ด วังไซเนา วังเทโพ วังน้อย วังตะขบ และ
 วังโมกข์ เป็นต้น ที่แปลกก็คือหมู่บ้านที่มีคำว่า *คุย* นำหน้า ผู้
 เขียนได้ถามชาวบ้านแถบนั้นๆ จึงทราบว่า คุย หมายถึง เนินดิน
 หรือที่ดอน เช่น คุยมะม่วง ก็แสดงว่าหมู่บ้านนั้นเป็นที่ดอนและมี
 ต้นมะม่วงมากนั่นเอง ชื่อหมู่บ้านที่มีคุยนำหน้าก็มี คุยมะม่วง
 คุยมะตุม คุยยาง คุยขวาง และคุยกวาว เป็นต้น ส่วนที่มีคำว่า
บึง นำหน้ามี ๒ หมู่บ้านเท่านั้นเอง คือ บึงกอก และบึงอังกา มี
บวง นำหน้ามี ๒ หมู่บ้านเช่นกันคือ บางμάกกับบางแก้ว และที่มี
 คำว่า *ไค* นำหน้า มี ไคอ้ายทุงกับไคน้ำเขียว ผู้เขียนยังไม่ทราบว่า
 ไคหมายความว่าอะไร นอกจากนั้นยังมีคำว่า *ยาง* นำหน้าและ
 ลงท้ายหลายหมู่บ้าน คือ ยางอีทุย ยางอ้ายทุง คุยยาง บ้ายาง
 บัวยาง และดงยาง ที่มีคำว่ายางนี้ต้องมีต้นยางในหมู่บ้านแน่นอน
 นอกจากนี้ผู้เขียนยังได้สืบประวัติของชื่อตำบล หมู่บ้านจาก
 ผู้เฒ่าผู้แก่เล่าให้ฟัง นับว่าน่าสนใจอย่างยิ่ง ผู้เขียนก็ขอนำมาเล่า

ต่อคังนี้ มีตำบลหนึ่งชื่อ *ขุมแสงสงคราม* เล่ากันมาว่า เป็นตำบล
 ที่เคยทำอาวุธสมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราช ซึ่งเมื่อฟังชื่อแล้วก็
 น่าเชื่อเหมือนกัน แต่จะจริงหรือไม่ก็ต้องสำรวจกันอย่างละเอียด
 ถ้าหากพบอาวุธสมัยสุโขทัย ก็ทำให้น่าเชื่อยิ่งขึ้นไปอีก อีกตำบล
 หนึ่งชื่อ *ปลักแรด* กล่าวกันว่า ในท้องที่ตำบลนี้มีปลัก คือที่ที่วัว
 ควายหรือแรดก็ตามนอนเล่นจนกลายเป็นแอ่งใหญ่เรียกว่าปลัก
 และคงจะมีแรดมานอนเล่นจริงก็ได้ จึงเรียกกันว่า ปลักแรด เรื่อย
 มาจนถึงปัจจุบันและมีหมู่บ้านหนึ่งชื่อ *หนองขานาง* เล่ากันมาว่า
 เดิมเรียกว่าหนองข่านาง เพราะเคยมีสาวงามคนหนึ่งถูกฆ่าที่หมู่บ้าน
 นั้น และมีแท่นนางงามอยู่ด้วย ต่อมากำว่าหนองข่านางได้
 เพี้ยนมาเป็น *หนองขานาง* ซึ่งก็นับว่าแปลกดี หมู่บ้านอีกชื่อหนึ่ง
 คือ *ตะไผ่* เป็นหมู่บ้านที่ชายแก่คนหนึ่งชื่อตะไผ่ มาทำไร่ผักจน
 ร่ำรวย มีไร่มากมาย ต่อมาได้เพี้ยนจากตาไผ่เป็นตาไม้ ผู้เขียน
 ได้ฟังคำบอกเล่ามาเพียง ๔ ชื่อนี้เท่านั้นเอง ถ้าหากมีโอกาสผู้เขียน
 อยากสอบถามผู้เฒ่าผู้แก่ถึงประวัติที่มาของชื่อตำบลหมู่บ้านอื่น ๆ
 อีกคงจะได้ทราบเรื่องราวแปลก ๆ ใหม่อีกไม่น้อยทีเดียว

สำหรับวัดต่าง ๆ ในท้องที่อำเภอบางระกำเท่าที่ผู้เขียนได้
 ทราบมามีหลายวัดทีเดียว เช่น ในท้องที่*ตำบลบางระกำ* ก็มี ๑๑
 วัดด้วยกัน คือวัดสุนทรประดิษฐ์ วัดบางแก้ว วัดคลองวัดไร่
 วัดราษฎร์บำเพ็ญ วัดใหม่คลองคุย วัดท่าโก วัดคุยพยอม วัด-

โพธิ์ทองเจริญผล วัดแก้วรัง วัดบ้านไร่ในดงและวัดแหลมเจดีย์
 เป็นต้น ในท้องที่*ตำบลชุมแสงสงคราม* มีถึง ๘ วัด คือ วัด
 หนองอ้อ วัดพรหมเกษร วัดหนองพยอม วัดหนองขานาง วัดแทน
 วัดคุษวาง วัดวังแร่ และวัดดงหนองอ้อ ในท้องที่*ตำบลบึงกอก*
 มี ๗ วัด คือ วัดทุ่งอ้ายไห้ วัดเกาะจันทร์ วัดปรีอกระเทียม วัด-
 คุยมะตูม วัดหนองสะแก และวัดบึงกอก ในท้องที่*ตำบลพันเสา*
 มี ๗ วัดเช่นกันคือ วัดหนองนา วัดพันเสา วัดโพธิ์งาม วัดใหม่-
 ทรงธรรม วัดกวางทอง วัดสิริชัยาราม และวัดหนองประดู่ใน
 ท้องที่*ตำบลปลักแรด* มี ๕ วัดคือ วัดปลักแรด วัดหลายโพธิ์
 วัดดงโคกขาม วัดหนองแหม และวัดตะเฒ่า *ตำบลวังอีตก* มี ๖ วัด
 คือ วัดกระทุ่มยอดหน้า วัดกรับพวง วัดกลางสุริยวงศ์ วัดดอนภัย
 และวัดวังอีตก *ตำบลหนองกุลา* มีวัดจันทร์ประเสริฐวนาราม
 วัดหนองหลวง วัดหนองนา และวัดบึงบอน รวม ๔ วัดด้วยกัน
 ทั่วๆไปในท้องอำเภอบางระกำมีวัดหลายวัดดังกล่าวมา ผู้เขียนก็ได้
 ไปดูเพียงวัดเดียว คือ *วัดสุนทรประดิษฐ์* เพราะต้องใช้เวลาเดิน
 ทางไป**บึงตะเคิง** ซึ่งเป็นบึงใหญ่ของอำเภอบางระกำ ผู้เขียน
 จะได้เขียนเล่าถึงบึงตะเคิงในตอนหลัง ตอนนี้อยู่เล่าถึงวัดสุนทร
 ประดิษฐ์ที่ผู้เขียน ไปดูมาและวัดอื่น ๆ ที่ผู้เฒ่าผู้แก่เล่าให้ฟังบ้าง
วัดสุนทรประดิษฐ์ ตั้งอยู่ติดกับตลาดบางระกำ และอยู่
 ริมฝั่งแม่น้ำยม เข้าใจว่าเป็นวัดที่สร้างขึ้นใหม่ สังกศจากโบสถ์

ของวัดที่สร้างขึ้นไม่นานนัก ที่หน้าบรรณของโบสถ์มีเจดีย์ย่อ
เหลี่ยมมุมไม้สิบสองอยู่สององค์คงสร้างขึ้นใหม่เช่นกัน และมีพระ-
ปรางค์หลายองค์สร้างขึ้นเพื่อบรรจุกระดูก ตั้งอยู่รายรอบโบสถ์ ทำ
ให้ความสว่างามของโบสถ์หมดไป สิ่งที่น่าสนใจคือพระพุทธรูปเก่า
องค์หนึ่งชื่อ หลวงพ่ออินท์ ได้มาจากวัดร้างสุโขทัย ตั้งอยู่บนภู
ท่านเจ้าอาวาส นอกจากนี้ยังมีเครื่องปั้นดินเผามากมายหลายชนิด
ทั้งสังคโลก เครื่องลายคราม และเบญจรงค์ ซึ่งมีคนนำมาถวายวัด
นับว่าน่าอนุโมทนาอย่างยิ่ง ใครไปใครมาก็ได้ชมความงามของ
โบราณวัตถุเหล่านี้ ดึกว่าเก็บไว้ตามบ้าน หรือนำไปขายแก่ชาว
ต่างประเทศเสียอีก

ส่วนวัดอื่น ๆ ที่ผู้เขียนยังไม่ได้ไปสำรวจ แต่ก็มีผู้เฒ่าผู้-
แก่เล่าให้ฟัง วัดแรกคือ **วัดท่าโก** ซึ่งเดิมเป็นวัดร้าง เพิ่งมี
พระสงฆ์ไปสร้างกุฏิอยู่เมื่อไม่นานนัก และได้วัดท่าโกลงไปไม่มาก
นัก เคยมีคนพบพระพุทธรูปเก่าและเครื่องปั้นดินเผาด้วย อีกวัด
หนึ่งคือ **วัดคลองวัดไร่** ซึ่งอยู่ท้องที่ตำบลบางระกำเช่นเดียวกับวัด
ท่าโก เป็นวัดเก่าแก่ เคยมีคนไถนาแล้วพบซากเครื่องปั้นดินเผา
และพระพุทธรูปเก่าด้วย วัดต่อไปคือ **วัดตะโม้** ตั้งอยู่ในหมู่บ้าน
ตะโม้ ตำบลปลักแรด เป็นวัดร้างมาก่อน มีซากของฐานโบสถ์
เหลืออยู่ ปัจจุบันมีพระสงฆ์จำพรรษาอยู่แล้ว วัดสุดท้ายที่ผู้เขียน
ฟังผู้เฒ่าผู้แก่เล่าคือ **วัดพรหมเกษร** ซึ่งอยู่ในท้องที่ตำบลชุมแสง

สงคราม เป็นวัดเก่าอีกวัดหนึ่ง นอกจากนั้นผู้เขียนยังไม่มีโอกาสได้ซักถามผู้เฒ่าผู้แก่ที่ทราบเรื่องราวของวัดอื่น ๆ ซึ่งมีอีกหลายวัด ส่วนวัดร้างที่ผู้เขียนทราบมากที่สุดมี ๔ วัดด้วยกันคือ วัดเสียงกระดก อยู่ในตำบลชุมแสงสงคราม วัดปากทองอยู่ในตำบลบึงกอก วัดตง-กวางและวัดบึงจำกา อยู่ในตำบลหนองปลา จากการทำทราบมา พอสังเขปถึงวัดเก่าแก่และวัดร้างนี้ ก็พอสันนิษฐานได้ว่า ท้องที่อำเภอบางระกำ จะต้องมีคนอาศัยอยู่มานานตั้งแต่สมัยโบราณ อาจได้ถึงสมัยสุโขทัยหรือก่อนหน้านั้นก็ได้ ยิ่งผู้เขียนได้อ่านพบเรื่องเกี่ยวกับ *บึงตะเคิง* ซึ่งเป็นบึงใหญ่ของอำเภอรำก่า ในหนังสือฟ้าเมืองไทย ฉบับที่ ๔๑ ปีที่ ๑ วันที่ ๑ มกราคม ๒๕๑๓ เขียนโดย เปล่ง ต้นสุขะ เรื่องที่เขียนนั้นคือ “สำเภายักษ์กลางดอน” ลงในคอลัมน์เชื่อหรือไม่ ข้อความที่เขียนนั้น กล่าวว่าพบเสากระโงงเรือที่ขอบบึงตะเคิงด้านตะวันออก ขนาดของเสากระโงงเรื่อนั้นใหญ่มาก คือคน ๆ เดียวโอบไม่รอบหรือเท่ากับยางรถยนต์แก่งที่ปลายเสามีปลอกเหล็กหุ้ม เหล็กกว้างประมาณ ๑ คืบ หนาสัก ๓ นิ้วมือ ที่เหล็กปลอกนั้นมีห่วงเหล็กเส้นโตเท่าข้อมือผูกอยู่กับห่วงของลูกรอกที่ใช้ร้อยเชือกสำหรับดึงใบเรือ ลูกรอกนั้นจมอยู่ในน้ำ โผล่ปลายขึ้นมาสักศอกเดียว เอามือล้วงลงไปคลำดูให้สุดแขน ความกว้างของลูกรอกสำหรับร้อยเชือกดึงใบเรือนี้เท่ากับวงล้อรถแมล์ประจำทาง ร่องสำหรับร้อยเชือกของรอกเส้นโตขนาดเท่านี้เอง

คนธรรมดา

เมื่อผู้เขียนอ่านพบข้อความเหล่านี้เข้าก็สนใจมากอยากจะไป
 สำนักรว่าจริงหรือไม่ เมื่อมีโอกาสไปสำนักรวบรวมโบราณวัตถุสถานใน
 ท้องที่อำเภอบางระกำ จึงคิดถึงบึงตะเค็งนี้ก่อน และต้องเสียเวลา
 เดินทางไปบริเวณบึงตะเค็งนานพอๆ เพราะตัวบึงห่างจากที่ว่าการ
 อำเภอบางระกำถึง ๔ กิโลเมตร มีถนนรถยนต์ผ่านใกล้กับบึงนี้
 แต่เป็นถนนที่แย่มากจริงๆ มีฝุ่นมากมายมหาศาล ถ้าฤดูฝนก็ยิ่ง
 เป็นหล่มแฉะนอน และผู้เขียนหลงทางไปทางอื่นเสียอีก เลยมี
 เวลาค้นสำหรับการสำนักรวบรวมบึงตะเค็ง พอไปถึงก็มองเห็นบริเวณ
 บึงกว้างใหญ่ กล่าวกันว่า มีเนื้อที่ประมาณ ๗๐๐-๘๐๐ ไร่ ใน
 บึงมีผักตบชวาขึ้นจนแน่นทีเดียว ส่วนกลางบึงมองเห็นน้ำบ่าง
 เล็กน้อย เมื่อขนาดของบึงกว้างใหญ่ถึงปานนั้น จะให้ผู้เขียนเดิน
 สำนักรวบรวมทั่วถึงอย่างไรได้เพียงแต่ทราบว่ามีบึงตะเค็งจริง และไม่
 ทราบว่าเสากระโงงเรือที่เปล่ง ต้นศุขะ เขียนเล่าไว้ในฟ้าเมืองไทย
 นั้นอยู่ตรงไหน จะมีจริงหรือไม่ก็ไม่ทราบอีก แต่ผู้เขียนก็ลอง
 ถามชาวบ้านก็ทราบเพิ่มเติมว่า บึงตะเค็งนี้ในสมัยโบราณมีเรือ
 มาลุ่ม ตะแคง อยู่ ต่อมาจึงเพี้ยนเป็น ตะเค็ง ไป และถัดจากบึง
 ตะเค็งไปก็มีบึงอีกบึงหนึ่งชื่อ บึงคัต กล่าวกันว่า มีการถัดเรือที่บึง
 นี้ก่อน แล้วจึงมาลุ่มที่บึงตะเค็ง จะจริงหรือไม่ก็ฟังไว้ก่อน

ในข้อเขียนของเปล่ง ต้นศุขะ นั้น ได้กล่าวไว้อีกตอนหนึ่ง

ว่า “ได้เคยถามผู้เฒ่าผู้แก่ในตำบลตะโมนันต์ ที่อายุ ๘๐-๙๐ ปี
ทุกคนตอบเหมือนกันว่า ไม่รู้ว่าเสาหรืออะไร เมื่อเล็ก ๆ ก็เคย
เห็นอยู่อย่างนี้ ปู่ย่าตายายก็เคยเห็นมาอย่างนี้” และอีกตอนหนึ่ง
ว่า “ที่ขอบบึงตรงเสาเรือจมนอนมึนเก็บด้วยขามโบราณ รวมทั้ง
ให้ได้อะไรบ้าง”

จากการอ่านพบข้อความดังกล่าว และจากการที่ผู้เขียนถาม
ชาวบ้านบ้าง รวมทั้งการได้เดินทางไปเห็นว่ามีบึงตะเค็งจริง ทำ
ให้ผู้เขียนคิดว่าบริเวณบึงตะเค็งจะต้องมีความสำคัญมาก่อนในอดีต
อย่างแน่นอน จึงนำทำการสำรวจค้นคว้าหรือขุดค้นให้ถูกหลัก-
วิชาการโบราณคดี ซึ่งก็คงไม่ใช่ผู้เขียนที่จะทำได้ กรมศิลปากร
หรือคณะโบราณคดีมหาวิทยาลัยศิลปากรนั้นแหละที่มีหน้าที่โดย
ตรง บางทีอาจจะพบเมืองโบราณเมืองหนึ่ง ซึ่งล่มหรือเกิดแผ่นดิน
ไหวจนกลายเป็นบึงไปก็ได้ เท่าที่ผ่านมการค้นพบเมืองโบราณ
มักจะทราบจากคำเล่าจากผู้เฒ่าผู้แก่ซึ่งบางทีเราก็คิดว่าเป็นเรื่องไร้
สาระ แต่พอสำรวจค้นคว้าจริงจึงเข้า เรื่องไร้สาระที่ว่านั้น ก็กลายเป็น
จริงขึ้นมาก็มีไม่น้อย ผู้เขียนจึงขอฝากเรื่องนี้ไว้ด้วย

ผู้เขียนขอจบเที่ยวชม โบราณวัตถุสถานในเมืองสองแคว
หรือเมืองพิษณุโลกไว้เท่านี้ ขอขอบพระคุณท่านผู้อ่านที่ได้ติดตาม
อ่านเรื่องจนถึง ๑๑ ตอนด้วยกัน *